

יסודות מעוררים

תקציב 2005 והכלכלנים

:: עופר סיטבון

הכשלים שאינם סמויים סן העין

בצד הביקורת נגד ה'גזירת'
- קיצוץ הקצבאות, הרעת
תנאיהם של עובדי חברות כוח
האדם, הקלות המס לעשייתנים
העליונים, המשך הפרטת
שירותי הרוחה - צריך לנסות
ולערער את הנחות היסוד
שעליהן מבוסס התקציב.

"זו אינה תמיד מדיניות 'יעילה',
ואולם גם משק עם שיעור
אבטלה של 11% אינו משק
'יעיל'."

המחשה לאופן שבו ניתן ליישם את הצעתו של קרמפף ניתן למצוא, למשל, במאמרו של הכלכלן יעקב איש-שלוש שפורסם לאחרונה במדור הכלכלה השמרני של 'הארץ' (22.8.2004). לטענתו של איש-שלוש, כלכלן ממסדי למדי, לא רק שאין עדות לכך שהמדיניות הכלכלית שנוקטת נתניהו משפיעה על יציאת המשק מהמיתון, אלא שהיא גם גורמת באופן ישיר להעמקת האבטלה באמצעות קיצוצים במגזר הציבורי (פיטורי עובדי מדינה); קיצוץ בתשלומי ההעברה (מרבית מקבלי הקצבאות אינם משתלבים במעגל העבודה); ריסוקו של חוק ביטוח אבטלה (הקטנת סיכוייהם של המובטלים הכרזניים לחזור לשוק התעסוקה); הורדת המיסים (העניים כמעט ולא נהנים מכך). איש-שלוש מבקר בחריפות את הממשלה על שאינה מטפלת בבעיית האבטלה באופן ממוקד ומיידי, ועל שהיא מטילה את היבד הבלעדי לפתרון בעייה זו על הצמיחה הכלכלית שאינה דאית, ושכל מקום צפוי להיות, בדומה לשנת 2000, 'צמיחת היי-טק' שלא תפתור את בעיית התעסוקה של מרבית המובטלים. הוא קורא לממשלה לנקוט מדיניות אקטיבית בתחום שוק העבודה - הרחבת ההכשרה המקצועית, ייקוד העסקתם של מהגרי עבודה, תמיכה במפעלים המצויים בקשיים זמניים ועוד. לדבריו, "זו אינה תמיד מדיניות 'יעילה', ואולם גם משק עם שיעור אבטלה של 11% אינו משק 'יעיל'."

מאמר זה מהווה דוגמה נהדרת, משום שהדין הביקורתי השגור - גם ב'חברה' - היה נוטה לחשוף בקלות את הנהגים ממדיניות האוצר (ההון הגדול) ולהצביע על המטרות של נקיטת מדיניות תאצ'ריסטית היוצרת - באופן מכוח - אבטלה המונית (חוסר ביטחון תעסוקתי שמביא להורדת עלות העבודה). כל זה, כמובן, נכון מאוד, וגם חשוב שייאמר ויכתב שוב ושוב. אבל זו לא בהכרח טקטיקה מועילה. מוטב להיות חכם מאשר להיות צורק, ועל-פי התיזה של בורדייה וקרמפף, דווקא שימוש בטיעונים "נייטרליים" - ועל-כן גם בעלי הילה של "מדיניות" - מסוג אלו שבהם משתמש איש-שלוש יכולים לשכנע גם מי שרחוק מהדין ה'חברתי'.

בצד ביקורת נקודתית נוקבת וחיונית נגד 'גזירת' התקציב השונת, צריך לנסות ולערער את הנחות היסוד שעליהן מבוסס התקציב. תפקידם של הפעילים החברתיים הוא לנסות ולהראות כיצד קורסים הביניים הכלכליים שבונה האוצר, על-פי הנחות היסוד שלהם עצמם.

הצעת התקציב לשנת 2005 היא הזדמנות מצוינת לאמץ את הרעיונות שעלו במאמרו המבריק והמפוכח של אריה קרמפף 'התנועות החברתיות והכלכלנים' (חברה, גיליון 15). קרמפף מציע, בעקבות הסוציולוג הצרפתי פייר בורדייה - לכתוב ברית, מוגבלת באופיה, בין תנועות חברתיות לבין כלכלנים 'ממסדיים'. זאת, מתוך הבנה כי המאבק החברתי המרכזי בימינו הוא המאבק על התודעה ועל דעת הקהל, וכי שינוי חברתי יוכל להתרחש רק מתוך שילוב בין צרכים ממשיים לבין תיאוריה כלכלית שתעניק לרדישות 'חברתיות' תוקף וסמכות 'מדיניים'. קרמפף טוען, למעשה, שבעידן התקשורתי שבו אנו חיים, האמידה כי "התודעה קובעת את ההווה" תקפה לא פחות, אולי יותר, מן העמדה המרקסיסטית הקלאסית הפוכה. המהלך המורכב שאותו הוא מציע - שימוש ב'אובייקטיביות' של כלכלנים ושל "מדיע" הכלכלה, מתוך מודעות לכך שאינה אובייקטיבית ואינה מדינית - הוא, כפי שהוא כותב בסוף מאמרו, "כלי פוליטי שהתנועות החברתיות יכולות וצריכות לעשות בו שימוש במאבקם מול התאגידים וכוחות השוק החופשי".

תקציב 2005 מזמין, אפוא, אפשרות לפעול בדרך שמציע קרמפף. בצד הביקורת המתבקשת נגד ה'גזירת' - קיצוץ הקצבאות, הרעת תנאיהם של עובדי חברות כוח האדם, הקלות המס לעשייתנים העליונים, המשך הפרטת שירותי הרוחה - צריך לנסות ולערער את הנחות היסוד שעליהן מבוסס התקציב, הנחות שמכתיבות את המחשבה האחידה, שמרדדת את הדין הציבורי בנושאים הכלכליים-חברתיים לכדי בליל של סיסמאות קרב חלולות ('שוק חופשי', 'ממשלה אנטי-חברתית'). הפעילים החברתיים צריכים להתמקד בערעור מבנה התקציב כולו והנחות היסוד שלו.

ההוצאה הציבורית על תחבורה גדלה ב-114% (לרבות הלאמתן המחודשת של מסילות הברזל והרכבות, בעקבות הכישלון הקולוסאלי של הפרטתן), על חינוך ב-85%, על בריאות ב-58%, על איכות הסביבה ב-49% ועל תעסוקה ופנסיה ב-43%!! החל משנת 2000 גדל מספר העובדים המועסקים בשירות הציבורי בכ-100,000 מדי שנה, ושכר המינימום עלה באותה תקופה בכ-20%. (במאמר מוסגר כדאי להזכיר כאן, כי חלק ניכר מהכספים שהופנו להרחבת השירותים הציבוריים נבע מן התקבולים האדירים – כ-30 מיליארד אירו – שנתקבלו תמורת מכירת הרשימות עבור תודי הרשתות הסלולריות. זהו נתון הראוי לציון מיוחד, אם זוכרים שחברת 'סלקום' קיבלה חינם אין כסף את הרשיון שלה – רשיון להדפיס כסף – תודות לנדיבותה החלמאית, במקרה הטוב, של ממשלת רבין.)

בקיצור, האגדה המוניטריסטית – אותה מטפחים באדיקות כוהני אגף התקציבים – לפיה הגדלת ההוצאה הציבורית היא חטא בל יכופר ש"יענש" על-ידי השווקים, אינה עומדת במבחן העובדות הפשוט. כך גם לגבי החלטת הנציבות האיזופית להחזיר למדינת החברות באיחוד האיחופי לחרוג מיעד הגירעון ה"קודש" (3%) של אמנת מאסטריכט, כאשר המשק סובל ממיתון מתמשך. ההחלטה באה על רקע מציאות שבה מדינות בולטות באיחוד, כצרפת וכגרמניה, שמו ללעג את "כלל שלושת האחחים", שכן, כפי שכתב דוקא אברהם טל ב'הארץ' (13.9.2004), "חוקי כלכלת המציאות חזקים מחוקי כלכלת המסמכים". הוא אפילו מצטט מדו"ח קרן המטבע הבינלאומית – "מבצר האודותודוקסיה הכלכלית", כדבריו – על המשק הישראלי: "... אם ההתאוששות הכלכלית ב-2004 תהיה חלשה מהצפוי אבל (הסיכון) לחזרה לצמיחה ב-2005-2008 יהיה ריאל, יש מקום לשקול סטייה מוגבלת מיעד הגירעון".

נכון, תמיד יהיה מי שינסה לאבחן ולהסביר את ההבדל בין המשק הישראלי לבין משקים אחרים – משק קטן, הוצאות בטחוניות כבדות, תלות כלכלית בארצות הברית. שוב, גם כאן אין מקום לחזל בכך אלא להמחיש בצורה עניינית – כפי שעושה בהצלחה רבה, למשל, 'מרכז אחוה' – את העיוותים החברתיים והכלכליים הכרוכים באימוצה של מדיניות נאו-ליברלית.

בהיעדרו (הזמני, יש לקוות) של כוח פוליטי בעל משקל, המייצג תפיסות פוליטיות סוציאל-דמוקרטיות, הצורך ב"הכשרת קרקע" רעיונית מחייב אותנו להסיר את האפור מעל הרטוריקה המקצוענית של נערי האוצר. כלכלנים 'מקצועניים' דוגמאות מהעולם הם כלים מרכזיים בדוך זו.

דוגמא אפשרית נוספת היא קעקוע הילתה של 'התחרות החופשית'. גם כאן, ניתן לנסות ולחשוף את בעייתיותו של המושג הזה, לשיטתו שלו (ראו באופן כללי לעניין זה את תרגום מאמר של דאק ז'נראו 'יעילות זה לא הכל', 'חברת', גיליון 15. בכלל, ראוי להרבות ולהשתמש בסדרת 'חוקי הכלכלה' – המופיעה מחדש בימים אלו באתר יס"ד – בדיוק מן הסיבות שמונה קרמפף): ראשית, באמצעות הבלטת קיומו של מוסד הממונה על ההגבלים העסקיים, תפקיד שעצם מהותו – הסדרה מדינתית של התחרות החופשית – משקפת את הסתירה הפנימית של תיזת 'היד הנעלמה'; שנית, באמצעות איזכור אינספור דוגמאות שמצביעות על כשלי התחרות ועל פגעי המונופוליציה, דוקא בשווקים הנחשבים בעיני הציבור לתחרותיים ביותר. כך, למשל, החלטתו של השדר אולמרט לבטל את "דמי הקישוריות" שגובות חברות הסלולר ("מס" שאנחנו נאלצים לשלם לחברת הסלולר שלנו על שדיברנו עם מנ"י של רשת אחרת או עם טלפון של בוק) התגובה של החברות להחלטה זו; או הידיעה ('הארץ', 19.9.2004) שלפיה כל חברות הסלולר מעגלות את מחירי השיחות כלפי מעלה, באופן המגדיל את רווחיהן – העצומים גם כך – ב-265 מיליון ₪ בשנה. דוגמאות נוספות – מחירי העמלות בבנקים, תעריפי חברות הביטוח (שמנהליהן הורשעו לפני שנים אחדות בקרטל) וכיוצא באלה – יכולות אף הן להמחיש שתחרות חופשית אין כאן.

וגם בעולם...

בצד ההסתייעות בכלכלנים מן הזרם המרכזי, צריך להצביע גם על אופני פעולה אלטרנטיביים במקומות אחרים בעולם. הדבר מחייב, כמובן, איסוף מידע והתעדכנות במתרחש בארצות אחרות, ואולם דומה שבעידן האינטרנט אין זו משימה בלתי-אפשרית. קחו, למשל, את בריטניה של טוני בלייר. לא, אל תמשכו בכתפיים באנפוף חסר סבלנות על הניו לייבור' שהוא בעצם מסוה לניאו-ליברליזם פרוץ. הנתונים (כפי שהם מובאים בכתב העת Alternatives Economiques מחדש מאי 2004) מצביעים על כך שהחל משנת 2000 רחמים בהוצאות הציבוריות) פניית פרסה חדה ואימוצה מדיניות קיינסיאנית מובהקת. ממשלת בלייר הזריקה דם (ציבורי) חדש לכלכלה הבריטית ואפשרה לה לחמוק במידה רבה מן המיתון הכלכלי השורר באיחופה: ההוצאות הציבוריות גדלו בין השנים 1999-2004 ב-37%, כאשר

ממשלת בלייר הזריקה דם (ציבורי) חדש לכלכלה הבריטית ואפשרה לה לחמוק במידה רבה מן המיתון הכלכלי השורר באיחופה.

נכון, תמיד יהיה מי שינסה לאבחן ולהסביר את ההבדל בין המשק הישראלי לבין משקים אחרים – משק קטן, הוצאות בטחוניות כבדות, תלות כלכלית בארצות הברית. שוב, גם כאן אין מקום לחזל בכך אלא להמחיש בצורה עניינית.

עו"ד עופר סיטבון

הוא חבר קיבוץ תמז,

מנחה במדרשה

למחשבה חברתית

ופעיל ביס"ד

anof@netvision.net.il

אם כל כך טוב אז למה כל כך רע?

«עזרא דלומי על המצב»

סליחה, שרי

התשלום עבור נסיעה בכביש 6 שסללו עבודתו שרי אריסון וחבריה מעצב לא מעט מן הנוסעים בכביש המתנהל כישות אקסטרטוריאלי: מערכת גביית מיסים וקנסות משלו, חברה נפרדת המנהלת אותו, ובנוסף – הצ'ופרים שקיבלו החברות שסללו אותו.

ספק אם הכעס הזה מוצדק משום שבישראל 2004 גם כבישים שסללו מע"צ "שלנו" הפכו לכבישי אגרה. האם הצלחתם לעבור צומת מרכזי מבלי שמישהו נקש בחלונכם וביקש תשלום אגרה של שקל או שניים? למה להתלונן על שרי שלפחות הלבישה את ארצנו בשלמת בטון ומלט בשעה שסתם עמך דורשים מאתנו תשלום אגרה ועוד על כביש מחורבן, מלא מהמורות ורמזורים, שלא היתה להם יד בסלילתו?

במקום לקלל, תנו כפיים לשרי.

הפרומו של הפרסומת

חיים הכט לא היה ראשון, אבל הוא שיכלל את השיטה ומיצה את מירב האפשרויות הכלכליות מכל גרם של רייטינג. המדובר ב'טאלנטים' טלוויזיונים שהופכים למקדמי מכירות. להכט קרמו הרבה אנשים: יאיר לפיד, אייל קיזיס, שי ודוד ויש עוד. אלא שאצל רוב האחרים היה איזשהו פסק זמן בין הצלחת תכניתם לבין השימוש שעשו בהצלחה כקמפיינרים. אצל הכט המעבר מ'בין כרכור לסינגפור' לשיווק 015 היה כה מידי עד שהדעת התבלבלה. אולי 'בין כרכור לסינגפור' בכלל לא נועדה להיות סדרת טלוויזיה אלא פרומו לסדרה האמיתית: קידום שיחות הטלפון של 015?

עוד לא גמר הכט למצות את הפוטנציאל המסחרי שלו וגם אלי אילדיס מ'סוף הדרך' החל מיד עם רדת הסדרה להריץ קמפיין.

מאפיין עיקרי של 'הפוסטים' למיניהם הוא הסרת המחיצות בין קטגוריות שהן מנוגדות במהותן: דמיון ומציאות, אמת ושקר, אמנות ועסקים, שלום ומלחמה. הכל נעשה יחסי ותלוי בהשקפתו של המתבונן. הכט חבריו הולכים עוד צעד: הם מוהלים את הקטגוריות המנוגדות זו בזו עד כדי

האחדותן. המעט שנותר מן היחסיות יילך וימוג. שיקל הדעת ויכולת השיפוט שלנו יתפוגגו כליל. בסדרה הבאה יכריז הכט: "נצא להפסקת פרסומות, אל תלכו לשומקום", ואנחנו שיצאנו להפסקה מהכט נקבל את הכט עם הקמפיין הבא שלו כחלק מהתכנית. כך נלמד שהביקורת על נתני השירות בארץ או על הנהיגה הפרועה – נושאים שבהם עסקו הסדרות הקודמות שלו – לא נועדו לחנך אותנו לתת שירות הוגן או לחגור גם מאחור, אלא להתקשר לחז"ל באמצעות 015. היושר או הזהירות בדרכים שהכט מציע לנו יתמצו בחשבון הבנק של הסוחר שמתחפש למבקר.

שזכלת השכר הנמוך

לכאורה – שני צדדים של המטבע. רק לכאורה. למעשה זהו תהליך שהופך את המטבע לבעל צד אחד. המדובר בהפיכתם של החקלאים לשדולה מרכזית במאבק ליבוא עובדים זרים לארץ. איך קרה שמי שחונכו על אתוס של עבודה עצמית ושכר הוגן נעשו לשחרי העבודה התאילנדית? אמת, יש נסיבות מקלות: מחירי המים, צמצום הסובסידיות ומחיר הכסף כפו על חקלאי שרצה להתקיים לחתור להודדה דרסטית של מחיר העבודה. לזה נוסף, כמובן, חוסר הרצון של הדור הצעיר לעסוק בעבודות פשוטות. כך, אנו מוצאים ענפים בקיבוצים ובמושבים המורכבים ממנהל ומחבורה של תאילנדים שאחת מהחברות המייבאות אותם נקראת, לא להאמין, 'החולצה הכחולה'. חסרה רק התוספת 'היא עולה על כל העדיים'.

מה שמטריד הוא הקלות שבה החקלאים נכנסו לנישה שייעדה להם מדיניות הקיצוצים של הממשלה – להיות שדולה של השכר הנמוך. באחד ממרכזי התנועה הקיבוצית (זה היה לפני ש'עם אחד' חברה 'לעבודה') קרא נתן טל, מזכיר התנועה, לעבר פסח האוספטר, מזכיר 'הנוער העובד': "אתה וההסתדרות שתובעים להעלות את שכר המינימום תביאו לגידול באבטלה". צדק מרקס: ההווייה מעצבת את התודעה, הבעיה שזה בא לה בקלות.

מאבק לצדק חברתי ושדולה ליבוא תאילנדים הם מטבע בעלת צד אחד. הצד שחושב רק על עצמו.

למה להתלונן על שרי שלפחות הלבישה את ארצנו בשלמת בטון ומלט בשעה שסתם עמך דורשים מאתנו תשלום אגרה ועוד על כביש מחורבן, מלא מהמורות ורמזורים, שלא היתה להם יד בסלילתו?

אצל הכט המעבר מ'בין כרכור לסינגפור' לשיווק 015 היה כה מידי עד שהדעת התבלבלה. אולי 'בין כרכור לסינגפור' בכלל לא נועדה להיות סדרת טלוויזיה אלא פרומו לסדרה האמיתית: קידום שיחות הטלפון של 015?